

Další profesní vzdělávání a některé současné problémy pedagogiky a školy

Josef Mrhač

Abstrakt: Příspěvek má informativní charakter, vychází z teze, že výchova je významný společenský jev. Výchovně-vzdělávací instituce v České republice se dostávají do těžkostí se záměrným řešením výchovy, tj. s rozvíjením a formováním osobnosti. Pedagogická věda předkládá názory, které vycházejí z potřeb života, ale ne vždy nachází cesty k jejich řešení (výskyt sociálně patologických jevů). Autor se věnuje profesnímu rozvoji učitelů, a to prostřednictvím dalšího institucionalizovaného vzdělávání. Uvádí příklady, které se týkají dalšího profesního vzdělávání v Centru dalšího vzdělávání Pedagogické fakulty Ostravské univerzity.

Klíčová slova: determinanty výchovy, příprava pedagogů a jejich rozvoj, další institucionalizované profesní vzdělávání, Centrum dalšího vzdělávání PdF OU

Abstract: The contribution is of informative nature and it follows the thesis that education is a significant social phenomenon. Educational institutions in the Czech Republic have problems with what education aims at targeting, i. e. development and formation of personality. Pedagogical science offers theses based on life needs, yet does not always find ways of dealing with them (thus emergence of socio-pathological phenomena). The author addresses the issue of professional development of teachers via continuing institutionalized education. He gives examples of continuing professional education available through the Center of Continuing Education of the Pedagogical Faculty at the University of Ostrava.

Key words: educational determinants, preparation of teachers and their development, continuing institutionalized professional education, The Center of Continuing Education of the Pedagogical Faculty at the University of Ostrava

Zdá se, že období politicko-ekonomických změn, které vnímáme jako zásadní proměny související s příchodem nového tisíciletí, přinášejí rozporuplné výsledky. Tato zjištění vedou ke konstatování, jež souvisejí s pojmy typu: častý výskyt negativních jevů, sociálně patologické problémy, krize rodiny, školy a výchovy. Vnímáme pokles morálky ve společnosti, ztrátu zodpovědnosti, neúctu k poctivé práci. Naznačené jevy souvisejí s projevy

nekázně ve škole (záškoláctví, vulgarizace, agresivita, šikana, drogy a další). Připomeňme známou pravdu, uváděnou odbornou literaturou, kde se konstatuje rychlejší biologické vyspívání současných dětí a mládeže na úkor zaostávání v oblasti emoční, ale i sociokulturní. Je zřejmé, že kázeň ve škole je elementárním předpokladem aktivního naplňování výchovně-vzdělávacího procesu, ale také vědomý a významný prvek mravní výchovy, patřící k základní osobnostní výbavě. Otázkám kázně se věnuje Bendl a další autoři, u nichž najdeme bližší informace a poučení, která se týkají různých názorů, hledisek a funkcí, ale i praktických projevů kázně a nekázně.

Jestliže v anotaci příspěvku připomínám potřebu společenské determinance vědy o výchově, tak zejména proto, že mě tíží a jistě i Vás, problémy související s nárůstem sociálně patologických jevů. Tyto jevy vyplývají z přílišné liberalizace života společnosti a společenských jevů, jež mohou mít podobu neúcty k lidem, zvláště ke starším, ale i k sobě samému, k okolí, k etnickým skupinám, k národům, ale i k symbolům své vlasti. Mé připomenutí se týká i tradice české školy. Již ze 17. století je známo Komenského rčení: „Kdo prospívá ve vědění a neprospívá v mravech, více neprospívá, než prospívá.“ Zdá se mi, že vhodnější než přílišné rozjímání a hledání důvodů, jak znehodnotit tento výrok by bylo zasadit jej do souvislostí již v tomto textu připomenutých.

Naskýtá se mnoho otázek, které patří do výkladů kategorií a pojmů. Je opravdu vedení dětí, mládeže a nakonec i dospělých cílevědomé? Nebo se dáváme cestou podléhání názoru, že zaměřeností manipulujeme s objekty (někdy subjekty) našeho výchovného zájmu? Již od dob Komenského jsou známy zásady, které v práci pedagogů ožívají a pomáhají, ale mohou být i východisky. Připomeňme zásadu spojování školy a výchovy s životem společnosti, ale i zásadu spojování teorie s praxí. I uvedené zásady by měly být východiskem pro výchovně-vzdělávací aktivity. Potřeba přípravy učitele pro život je často akcentována. Poučení najdeme v alternativní pedagogice i škole, ale i v současných názorech na přípravu učitelů a jejich profesní rozvoj.

Současná setkávání pedagogické obce jsou pro mnohé z nás setkáváními, kde slyšíme stále stejné poznámky a připomínky. Mnozí řeší problémy výchovy a školy tak, že připomínají opakující se těžkosti. Například v pedeutologii jde o přípravu pro plnění rolí a funkcí třídního učitele, o řešení partnerství rodiny a školy, o vytváření vědomé kázně, vlastenecké výchovy. Jsou přijímány závěry a doporučení, která jsou částečně kontrolována nebo vůbec ne. Asi nám to vyhovuje. Mnozí o problémech píší, zkoumají je, ale sami zjištěním příliš nevěří a bohužel se jimi neřídí. Prosazování závěrů v pedagogické praxi znamená promyšlenou a permanentní práci s učiteli, která je v současné době nesystematická a souvisí s nečekaně dlouhým instituci-

onálním a legislativním hledáním a přístupy MŠMT ČR k dalšímu vzdělávání. Pro všechny z nás je k zamyšlení, ale i k realizaci příspěvek M. Pola v časopise *Pedagogika*, který nazval „Doba konferenční“ (Pol, 2004). Pro mne z toho vyplývá potřeba domýšlet záměry našich konferencí a zjištění ve vztahu k dalšímu profesnímu vzdělávání, které vede k rozvíjení profesních učitelských kvalit – kompetencí.

Připomenutá východiska souvisejí s názory a požadavky na nový obsah učitelské přípravy a zejména pak na jejich další vzdělávání a zdokonalování. Při této příležitosti zdůrazňujeme zásadní změnu v pojetí celoživotního vzdělávání, jež je pro nás složitým systémem, který si již neklade za cíl, jen dosažení vědomostí, dovedností, návyků a orientování se v hodnotách a postojích, ale souvisí s učením. Rozvoj osobnosti je v zásadě výsledkem vyučování, ale především učení jako individuálně a vnitřně pojaté aktivity. Profesní příprava je realizována na středních školách, vyšších odborných školách a školách vysokých. Další vzdělávání vnímáme jako aktivitu dospělých, která souvisí s produktivním věkem, ale i s obdobím končící pracovní výkonnosti.

Další profesní vzdělávání učitelů a jejich osobnostní rozvoj je aktuální potřebou, která se týká kvality výchovy a vzdělávání. Nositeli této kvality mohou být kvalifikovaní a erudovaní učitelé, kteří dbají o další poučení, jež přináší nové poznání. Analýzy a zkoumání vybraných výchovných jevů mají být obsahem nového pojetí, které v kontextu s poznáním školské praxe seřavávají nejen diagnostické, ale zejména prognostické a realizační vstupy prostřednictvím záměrně pojatého dalšího institucionálního vzdělávání. Oporou pro naplňování principu celoživotního vzdělávání a učení může být „Memorandum o celoživotním učení Evropské komise“, ale i „Národní program rozvoje vzdělávání v ČR“. Uvedené dokumenty rozvíjejí myšlenky související s oceňováním učení, s přiblížením učení domovu, s klíčovými dovednostmi, s financováním dalšího vzdělávání apod.

Teoretickými otázkami dalšího vzdělávání se u nás blíže zabývá Kohnová (2004), která vychází z učitelova profesního vzdělávání a vnímá je ve dvou rovinách: jako profesní přípravu (studium učitelství) a profesní rozvoj (další vzdělávání učitelů). Obě tyto složky patří k sobě a jsou součástí celoživotního vzdělávání učitelstva. Požadavky na další profesní vzdělávání najdeme i v „Národním vzdělávacím programu“ a pro další učitelské vzdělávání lze vymezit a stanovit cíle, které vycházejí z dlouhodobého záměru rozvoje českého školství, ale i z regionálních a místních požadavků. Lze akcentovat:

1. zdokonalování v dovednostech výchovných;
2. péče o vhodné sociální klima školy;

3. studium alternativních přístupů k vedení dětí a mládeže a podpora inovace;
4. rozšíření pozitivní tradice české školy – vycházet z učení J. Á. Komenského;
5. vnímání výchovně-vzdělávacího procesu jako permanentní interakce mezi učitelem a žákem.

Z uvedených základních požadavků lze odvodit záměry dalšího vzdělávání, které může mít podobu krátkodobých a střednědobých inovačních vstupů, jež pomáhají dalšímu profesnímu rozvoji.

Nové institucionální řešení dalšího učitelského vzdělávání probíhá od politicko-ekonomických změn v 90. letech minulého století. Začalo zrušením dřívějších útvarů typu Ústřední ústav pro vzdělávání pedagogických pracovníků, Krajských pedagogických ústavů i Okresních pedagogických středisek. Je známo, že tento zásah nebyl v relaci s odborně pojatými názory. Ministerstvo školství neprovedlo žádnou analýzu, a došlo tak ke zrušení uvedených institucí, aniž by se objevila nějaká náhrada. Za významný dokument MŠMT ČR z roku 1995 lze považovat program „Učitel“ a jeho část „Gradace profesní dráhy učitele“. V připomínaném výchozím dokumentu jsou zdůrazněny základní funkce dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků typu příprava, nabídka a realizace vzdělávacích programů, metodická a konzultační pomoc školám a školským zařízením, zpřístupnění aktuálních učebnic a kurikulárních materiálů, zpětná vazba a hodnocení vztahem nabídky a poptávky. Naplňování naznačených funkcí a přístupů souvisí se zájmem pedagogických pracovníků o další vzdělávání. Připomeňme, že tato otázka nemůže být ponechána jen na vůli pedagogů. Akcentujeme potřebu dalšího zvyšování kvalifikace učitelstva. Nekvalifikovanost a neaprobovanost na některých školách a v některých regionech je stále určitou těžkostí a brzdou rozvoje českého školství.

Připomínané problémy jsou známy. Proto mnohé vysoké školy, ale i soukromé vzdělávací subjekty již na počátku 90. let projevily zájem o tuto oblast – o další vzdělávání pedagogických pracovníků. Mezi taková vzdělávací střediska patří i Centrum dalšího vzdělávání Pedagogické fakulty Ostravské univerzity, založené v roce 1992 – schválené Vědeckou radou Pedagogické fakulty Ostravské univerzity, ale i Akademickým senátem Pedagogické fakulty. Centrum dalšího vzdělávání Pedagogické fakulty Ostravské univerzity je členem AIVD ČR a usiluje, jak již bylo naznačeno, o rozvíjení dalšího vzdělávání, zaměřeného zejména na školskou oblast. Je relativně samostatnou institucí s vlastním Statutem i Organizačním řádem. Věnuje se uvedeným otázkám. Univerzita se tak i prostřednictvím Centra podílí na zvyšování profesní kvalifikace i rekvalifikace v moravskoslezském regionu. Jeho

aktivity souvisejí s potřebami dlouhodobější a systémově pojaté práce ve vzdělávání dospělých při uplatňování vysokoškolských forem studia. Věnuje pozornost studiu doplňujícímu, specializačnímu a rozšiřujícímu v rozsahu 2–6 semestrů. V současné době respektujeme zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, a předkládáme nabídky ve *studiu doplňujícím* (učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro 2. stupeň ZŠ a SŠ; učitelství odborných předmětů pro střední školy; učitelství praktického vyučování a učitelství odborného výcviku; pedagog volného času a vychovatelství; speciální pedagogika pro učitele praktického vyučování a odborného výcviku, ale i pro vychovatele). Toto studium je čtyřsemestrální a zaměřené na rozvíjení pedagogicko-psychologické kompetence. Informace o *studiu rozšiřujícím kvalifikaci*, lze získat na příslušných webových stránkách. Významnou oblastí, které se věnujeme, jsou studia *specializační*. Týkají se školského managementu (řízení výchovy a vzdělávání), výchovného poradenství, sociální pedagogiky – prevence a resocializace, ale i kultury řeči a umění komunikace, vzdělávacích technologií a dalších. I o studiu specializačním lze získat příslušné informace na webových stránkách OU, její Pedagogické fakulty a Centra dalšího vzdělávání.

V našem příspěvku zdůrazňujeme význam konzultačních a seminárních organizačních forem výuky. Každý studijní obor vychází z promyšleného pojetí, má své učební plány a osnovy. Studenti dostávají pomocné texty, které vydáváme. Za zvlášť významné považujeme studium pro řídicí pracovníky ve školství, výchovného poradenství, kultury řeči a umění komunikace, speciální pedagogiky a studium jazykové. Veliký zájem je stále o doplňující pedagogické studium. Zmíněná studia vycházejí z potřeb širšího regionu. Rozvíjí je a hodnotí 25členná Rada Centra dalšího vzdělávání, tvořená zástupci školské správy, České školní inspekce, úřadu práce, vybranými řediteli a učiteli základních a středních škol. Od založení Centra v roce 1992 bylo v „Edici mimořádných forem studia“ vydáno 52 publikací (miniskript a sylabů) v rozsahu 40–70 stran (např. Poznámky k základním pedagogickým kategoriím a pojmům, Teze k vybrané filozofické problematice, Základy sociální psychologie, Didaktika odborných předmětů, Vedení lidí, Úvod do teorie a organizace výchovného poradenství). Lektorský sbor Centra byl rozšířen na 92 pracovníků.

V našem příspěvku jsme se pokusili podat informaci o aktivitách a přístupech, které souvisejí s dalším profesním vzděláváním pedagogických pracovníků za zdůraznění uceleného systému, jehož realizaci zajišťuje účelový útvar (CDV PdF OU), který je součástí vysoké školy, splňuje kvalifikační předpoklady a je schopen obsahově i organizačně zajistit vzdělávání pedagogických pracovníků. V této souvislosti je možné podtrhnout, že další vzdělávání bude na vysokých školách úspěšné tehdy, budou-li vyučující a lektori

dokonale seznámeni s potřebami současné školy a výchovné praxe, což považujeme za zásadní determinanty. Proto je nezbytné úzce spolupracovat se Školskou správou, s Českou školní inspekcí, s pracovními úřady, se zástupci učitelstva a škol všech druhů, působících v rámci české výchovně-vzdělávací soustavy. Připomeňme, že si hodně slibujeme od postupné realizace zákona č. 563/2004 Sb, za zdůraznění a využití akreditovaných programů vysokých škol, ale i za odmítnutí snah soustřeďovat některá studia jen do centra. Určitá míra autonomie vede k tvořivosti, ale i k rozumnému hospodaření s časem a zejména s penězi našeho resortu, ale i účastníků dalšího vzdělávání. Domníváme se, že další vzdělávání je nezbytností, a to za zdůraznění učení prostřednictvím vnitřních i vnějších motivů, které spojujeme s účelovými učebními činnostmi profesními, občanskými i kultivačními.

Příspěvek byl připraven pro konferenci Proměny pedagogiky, kterou pořádala Česká pedagogická společnost a Pedagogická fakulta UK v Praze dne 3. a 4. února 2005.

Literatura

- BENDL, S. *Školní kázeň*. Praha: ISV, 2001. ISBN 80-85866-80-3.
- KOHNOVÁ, J. *Další vzdělávání učitelů a jejich profesní rozvoj*. Praha: UK, 2004. ISBN 80-7290-148-6.
- MORKES, F. Kapitoly o školství, ministerstvu a jeho představitelích – období 1848–2001. Praha: Ped. muzeum J. Á. Komenského v Praze, 2002. ISBN 80-901461-9-8.
- MOŽNÝ, I. *Moderní rodina – mýty a skutečnost*. Brno: Blok, 1990.
- MRHAČ, J., a kol. *Pedagogická praxe ve studiu Učitelství 1. stupně ZŠ*. Praha: SPN, 1989.
- MŠMT ČR: *Národní program rozvoje vzdělávání v ČR*. Praha: Tauris, 2001. ISBN 80-201-0372-8.
- POL, M. Doba konferenční. *Pedagogika* 2004, č. 1, s. 1–3. ISSN 0031-3815.
- ŠIMONÍK, O. *Začínající učitel*. Brno: MU, 1994.
- ŠTECH, S. *Škola stále nová*. Praha: Karolinum, 1992. ISBN 80-7066-673-0.

MRHAČ, J. Další profesní vzdělávání a některé současné problémy pedagogiky a školy. *Pedagogická orientace* 2005, č. 1, s. 75–80. ISSN 1211-4669.

Adresa autora: Doc. PhDr. Josef Mrhač, CSc., Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, Centrum dalšího vzdělávání, Reální 5, 701 03 Ostrava, Josef.Mrhac@osu.cz